

Hoe werk je aan een kwaliteitsvolle ruimte die zorg, spelen en leren verbindt?

‘Werken aan een kwaliteitsvolle ruimte in opvang of op school, dat is als drie mensen die aan een laken zitten te trekken’, zegt Geert Leemans. ‘De financiële mens wil alles binnen budget houden, de tijdsmens wil het binnen redelijke termijn gedaan krijgen, en dan heb je de mens die de kwaliteit bewaakt. Wie het hardst trekt, krijgt de dingen op zijn manier gedaan. Maar je kan ook proberen om samen het laken groter te maken, door te focussen op zaken die er echt toe doen en gebruikers een stem te geven.’

TEKST
WOUTER BULCKAERT
FOTO’S
CAROLINE BOUDRY

Wat zijn de basisvereisten voor een goede ruimte?

Geert Leemans, beleidsmedewerker departement Onderwijs en Vorming: 'Er is een aantal vuistregels: de ruimte moet zorg en onderwijs ondersteunen, moet gebruikswaarde hebben. Daarnaast moet die ook goede lucht, lichtinval, akoestiek hebben, je meubels moeten ergonomisch zijn, de juiste maat hebben voor peuters en kleuters. De ruimte mag niet te vol zitten, anders krijgen kinderen stress. Je kan niet leren als je je niet goed voelt. De belevingswaarde is dus heel belangrijk: maak de ruimte aangenaam, zodat die aan kinderen geborgenheid geeft, uitdaging, inspiratie, en hen aanzet om die te verkennen. Een ruimte mag uitdagend zijn, maar niet overprikkelen, er moet ook rust zijn, niet overal felle kleuren. En de gebruikers moeten mee kunnen beslissen over hoe een ruimte te gebruiken, hoe die eruitziet, welke materialen en uitrusting die nodig heeft.'

Veerle De Vliegher, beleidsmedewerker Opgroeien (Kind en Gezin): 'Hét gebouw voor dé opvang bestaat niet. Vertrek daarom vanuit de visie van de mensen die in de ruimte werken. Ga samenzitten met je team, bekijk samen hoe jullie de ruimte ervaren, wat die nodig heeft. Zorg dat de architect mee is in die visie, want die heeft soms een rechtlijnige blik en minder voeling met de pedagogische waarde van de ruimte. Ontwerp ook geen ruimte die puur passend is, want dan zit je in een keurslijf. Flexibiliteit is belangrijk, de ruimte mag niet bepalen, maar wel suggereren wat je daar allemaal in kan doen. En vergeet niet dat ook ouders gebruiker zijn van je gebouw. Zorg dat ze zich welkom voelen aan het onthaal, dat daar een stoel of zetel staat waar ze een babbel kunnen doen met andere ouders, dan voelen ze zich betrokken bij je werking. Stel ook ruimtes open voor ouders, dat ze niet aan de deur moeten staan wachten.'

Zijn de huidige gebouwen voldoende aangepast aan de behoeften van deze tijd?

Geert Leemans: 'Het is een goede zaak dat zorg het onderwijs binnensluipt, en bij voorkeur zelfs structureel verankerd wordt in het schoolgebeuren. Dat is dus een werkpunt: hoe kunnen we meer die zorg integreren, terwijl oudere en verouderde schoolgebouwen niet afgestemd zijn op die zorg voor jonge kinderen? Kleuterklassen blijven natuurlijk klassen, ooit bedacht als afgesloten ruimtes waarin de kinderen samen met een leerkracht zitten. Maar je ziet wel dat die ruimtes steeds meer gaan differentiëren. Vroeger zaten we als kind op banken, je had een zandbak, misschien een knutseltafel, en dat was het. Nu heb je een poppenhoek, puzzelhoek, natte hoek, ruimte voor een kringgesprek. En de kinderen hebben meer bewegingsvrijheid om de ruimte te gaan verkennen. En ook al zijn onze schoolgebouwen daar niet altijd aan aangepast, de ruimte is tot op zekere hoogte gewillig. Dikwijls kost het de leraren weinig

→

—
‘ Ruimte heeft impact op hoe je je dag organiseert’
—

moeite om van een lokaal dat eigenlijk ontworpen is om klassikaal les te geven, toch een interessante kleuterklas te maken. Als je dus gaat voor educare, waar je zorg en leren integreert, kom je al een heel eind met bestaande gebouwen. Je hoeft ze dus niet neer te gooien, want vaak zijn relatief kleine ingrepen voldoende: zorgen voor een verbinding tussen twee lokalen, herinrichten van een refter of speelplaats, toegang geven naar de buitenruimte of aanpassen van de circulatie.’

Veerle De Vliegher: ‘Laten we in de toekomst wel flexibeler ontwerpen, meer mogelijkheden openlaten, niet alles strikt in de infrastructuur bepalen. Ik droom van een ruimte waar de binnen- en buitenruimte in elkaar overlopen, zodat kinderen het verschil kunnen ervaren tussen binnen en buiten zijn, tussen de seizoenen, dat ze zoveel mogelijk ervaringen kunnen opdoen en ontdekken, en niet beperkt zijn doordat ze tussen vier muren opgesloten zitten.’

Hoe kunnen we via de ruimte zorg, leren en spelen meer met elkaar verbinden?

Veerle De Vliegher: ‘Zorg, leren en spelen verbinden, educare dus, zit vooral in de houding van de begeleider, die het onderscheid niet maakt tussen wanneer hij aan het verzorgen of aan het leren is, maar die in verzorgende handelingen ook benoemt wat hij doet, dus taal geeft aan wat er gebeurt. De leefruimte van baby’s en peuters leent zich daartoe, omdat je je binnen dezelfde setting blijft bewegen. Als je speelt met een kind, en je gaat het verluieren, blijf je verder spelen met dat kind. Maar als je zegt: “Nu gaan we allemaal samen naar het toilet”, en kinderen moeten zitten wachten, dan ga je leren en zorg van elkaar scheiden.’

Geert Leemans: ‘Het klopt dat ruimte impact heeft op hoe je je dag organiseert. In de kleuterschool is het dagelijkse handelen al meer gestructureerd in tijd en ruimte dan in de zorg. Verschillende activiteiten worden op verschillende tijdstippen in de ruimte aangeboden. De dag begint met een kringgesprek, daarna voeren ze een opdracht uit, daarna oefenen ze taal, ze spelen op de speelplaats, ze gaan eten in de refter. Zo komt er een zekere regelmaat in het gebeuren, wat stabiliteit en structuur geeft aan het proces dat we ‘onderwijs’ noemen. Dat we een school traditioneel kennen als een plaats met klassen, een refter, een speelplaats, een gang en een turnzaal is dus niet toevallig. Het komt voort uit dominante pedagogische opvattingen, maar is geen natuurwet. Net daarom kunnen we ons de vraag stellen: waarom eten we enkel in de refter? Waarom enkel leren in de klas? Waarom kan dat niet wat soepeler? In de leefschool De Oogappel in Gent hebben ze per klasgroep twee ruimtes, de ene voor de lessen, de andere is polyvalent te gebruiken voor spelen, projectwerk, kringgesprekken, eten of gewoon

→

even bijkomen. In Nederland heb je gelijkaardige concepten.'

Veerle De Vliegher: 'Als je het eetmoment kleinschaliger organiseert, zijn kinderen ook veel meer betrokken. Ze helpen echt mee, dekken samen de tafel, ruimen af, doen zelfs de afwas. Dat kan je niet organiseren in de refter, maar wel kleinschalig in de klas, en dat zijn heel leerrijke momenten, heel educatief, heel plezant, want dat is wat de grote mensen doen, en dan voel je je gewaardeerd als kind. Als leraar ben je dan de coach, waarbij je het leren ondersteunt. Je kan ook veel meer inspelen op wat kinderen zelf aangeven, je komt tot een rijker leerpad dan wanneer je gewoon het boekje volgt.'

Geert Leemans: 'In een goede ruimte voor educare moet je dus meer blenden dan scheiden. Je zou kinderopvang en school kunnen integreren op dezelfde site. En ze niet alleen naast elkaar zetten in hetzelfde gebouw, maar ze ook in elkaar laten overlopen. Mixen is goed voor peuters en kleuters. De jongste kleuters kunnen op die manier nog de nodige zorg krijgen, dutjes doen, en de leerervaringen in de opvang gaan soepeler over in het schoolse systeem. En de peuters kunnen samenspelen met de jongste kleuters op de speelplaats, waar je ook een veilige hoek voorziet voor de allerjongsten.

Botsen scholen en kinderopvang soms op regelgeving?

Veerle De Vliegher: 'Voor kinderopvanginfrastructuur voor baby's en peuters zijn er minimale normen. Er worden vierkante meters en groepsgrootte bepaald, en daarvan hangt af hoeveel kinderen je kan opvangen. Daarnaast moet de ruimte ook geschikt zijn voor kwaliteitsvolle opvang. Een kelder van twee meter hoog bijvoorbeeld is niet geschikt als leefruimte. Zou je zelf willen wonen in die ruimte, zonder zicht op buiten? Als dat niet zo is, is die ook niet geschikt om kinderen een hele dag te laten verblijven. Maar het is niet zo dat de regelgeving voor opvang zoveel strenger is dan die voor scholen. Zowel in opvang als op school moeten kinderen in dezelfde veilige omstandigheden kunnen verblijven.'

Geert Leemans: 'Je mag een schoolgebouw bouwen en indelen zoals je dat wilt. Er is geen enkele regel die zegt dat je klassen of een refter moét hebben. Het belangrijkste is dat het gebouw je pedagogische concept ondersteunt, maar je kan zelf beslissen over hoe dat gebeurt. Ook de onderwijsinspectie zal erop letten of je bij de inrichting voldoende rekening hebt gehouden met de behoeften van de kinderen, ook binnen een relatief nieuw gegeven als Educare. Goed om te weten is dat je altijd terechtkan bij het Forum Multifunctionele Infrastructuur, een initiatief van de Vlaamse overheid waar je gemeenschappelijke bouwprojecten onderwijs en welzijn kan voorleggen. Als je ruimte door peuters en kleuters wilt laten gebruiken, zijn de normen voor bijvoorbeeld brandveiligheid milder voor school dan voor de opvang. Als je als school daar heel rigide op reageert, want de budgetten zijn krap, en je wilt geen euro meer betalen om aan de normen voor de opvang te voldoen, dan kom je er niet. Maar dan moet je ook niet aan educare beginnen. Je moet bereid zijn om er samen voor te gaan. Als de kinderen in de opvang safe zitten, dan zitten die op school zeker goed. Je hoeft ook niet het hele gebouw toegankelijk te maken voor peuters én kleuters. Ook dat kan een oplossing zijn als de kosten zwaar doorwegen.

→

–
‘Vertrek vanuit de visie van de mensen die in de ruimte werken’
–

Veerle De Vliegher: ‘Omgeving is een onderdeel van het monitoringinstrument MeMoQ, ruimte maakt dus deel uit van het pedagogisch verhaal van de opvang. Zorginspectie controleert met het monitoringinstrument het gebruik van de ruimte: welke materialen zijn er beschikbaar, is het een rijke leefomgeving voor de kinderen? Dat is minstens even belangrijk als het afvinken van de vergunningsvoorwaarden. Je kan een perfect esthetisch verantwoord gebouw hebben dat niet op maat van kinderen is ingericht of wordt gebruikt. Dan is dat geen kwaliteitsvolle infrastructuur.’

Is er een verband tussen omgeving en de houding van de kinderen daartegenover?

Geert Leemans: ‘Kwaliteitsvolle en goed onderhouden materialen werken zorgzaamheid in de hand. En je respecteert de kinderen door hen een groene speelplaats te geven, waar ze op een verantwoorde manier uit het zicht kunnen zijn. Maar nuance is nodig. Het is ook goed om bepaalde ruimtes te hebben die ‘onaf’ zijn en een beetje “punk”. Niet van alle plekken moet het gebruik ervan op voorhand al vastliggen. Het maakt identificatie en toe-eigening mogelijk. Die claimbare ruimte is belangrijk, ook bij peuters. Die moeten zelf kunnen kiezen in die ruimte, die voor een stuk van hen is en die ze mogen controleren.’

Veerle De Vliegher: ‘En peuters zijn toch de ultieme punkers. Laat ze maar eens loos gaan, en zie wat ze van je ruimte maken als ze beginnen schuiven met stoelen en je inrichting op stelten zetten. Speel in op hun impulsiviteit en durf erin mee te gaan. Dan wordt de stoel misschien plots een ding om op te klimmen of onder te kruipen in plaats van op te zitten. Wat een leerkansen: niet alleen cognitief (de begrippen ‘op’ en ‘onder’), maar ook motorisch (hoe klim ik daar veilig op, waar houd ik me vast, durf ik dat wel...). Kinderen verleggen al spelend hun grenzen en dat moet kunnen. Als Kind en Gezin zijn we daarin ook geëvolueerd van ‘zo veilig mogelijk’ naar ‘zo veilig als nodig’. Zo geef je kinderen meer kansen op ontwikkeling, meer kansen op spelen.’